

s rávezet Verseghynek egy kis Tasso-, s egy kis Voltaire-fordítására. (42—44. l.) Nem ösmerjük *Francia nevelő* c. (bizonyára fordított) munkáját sem. A *Religióznak, Moralitásnak és Humanitásnak Hazánkbul való enyészéséről* c., kéziratban maradt prózai dolgozata egyrészt azért érdekes, mert az egykor nagyon is szabadon gondolkodó költőnek lelki megtérésére vet világot, másrészt, mert a liberalizmus ellen foglal állást — 1820-ban — s a regények és drámák egykori fordítója és írója a sok román „erkölcsbajnokain“ és „hűségbajnoknéin“ túl a „theatralis darabok“ ellen küzd, amelyekben „a szerelem a fődolog.“ (*324. l.) — Irodalomtörténeti érdekességű a füredi találkozó, ahol Takáts József, Kisfaludy Sándor és P. Horváth Endre vártak a költőre (81. l.): az orthológus költők voltak itt együtt mesterükkel. Kazinczyval a *Tunisiás* körül találkozik össze Verseghy; nagyon jellemző Majláth Jánosról e téma körül följegyzett epizódja, (*104. l.) s a költő *Tunisiás*-ismertetésének története. Új adat a költő életrajzához, hogy Fischer érsek meghívta, menjen hozzá Egerbe lakni, ahol valamikor együtt voltak kispapok, s legyen segítségére egy új egyházi folyóirat megindításában. Verseghy tréfával ütötte el a dolgot. (*29. l.) Végül a költő halálossá vált betegségéről, annak kezdetéről (*141. l.) és lefolyásáról kapunk új adatokat. Mindez nem sok. Nem is az adatok és a részletek alkotják a könyv érdemét: irodalomtörténeti szempontból azért vagyunk hálásak Horváth Konstantinnak, mert a levelek közrebocsátásával közvetlen, meghitt közelébe jutunk, írói műhelyébe pillanthatunk az élete végén is serényen és fáradatlanul munkálkodó költőnek.¹

GÁLOS REZSŐ.

Studi e documenti italo-ungheresi della R. Accademia d'Ungheria di Roma diretti da *Eugenio Koltay-Kastner*. I. Annuario 1936. Roma, 1937. 8-r. 238 l.

Az e kötettel meginduló kiadványsorozat célja Koltay-Kastner Jenőnek, a római magyar intézetek igazgatójának, a magyar-olasz szellemi kapcsolatok kitűnő kutatójának bevezetése szerint az, hogy egyrészt a római magyar ösztöndíjasok kutatásainak eredményét, másrészt a római intézetek volt tagjainak és vendégeinek az olasz tudósvilágot is érdeklő tanulmányait közzétegye; de meg kívánja szólaltatni az olasz tudomány egy-egy vezető egyéniségét is, nyilván elsősorban magyar vonatkozású kérdésekben. (Így közli e kötet Gigliolinak *La Pannonia e l'impero Romano* c. tanulmányát.)

Ebben az első kötetben két irodalomtörténeti érdekű közlemény jelent meg. Az egyik (144—188. l.) a magyar humanizmus fejlődéséről, annak társadalmi alapjairól, külső forrásairól és belső mozgató erőiről, eszmei és műfaji hagyományairól ad összefoglaló képet. Tárgyát nem teljesen kifejező címe — Toffanin egy tanulmányát variálja — *Che cosa fu l'umanesimo ungherese?* Írója Kardos Tibor, a magyar humanizmus egyik leglelkesebb és legerősebben olasz kultúrájú ifjú kutatója. E dolgozata is nemcsak az olasz közönséget tájékoztató összefoglalása eddig ismert — sokban a szerzőtől elért — eredményeknek. Kardos Tibor tanulmánya nagyarányú új

¹ A kötet Verseghynek még 23, másokhoz írt levelét is közli.

tervet is sejtet. Épen e kettős jellegénél fogva, hogy bővebben másutt kifejtett nézeteit is összefoglalja, csak ezután kifejtendő elmélet körvonalait is jelzi, nem volna helyén e dolgozata kapcsán szállni vitába azzal, amit ez ismertetés írója nem érez egészen meggyőzőnek (pl. a magyar humanizmus életének határai és tagolódása tekintetében). Annál őszintébb a kívánság, hogy a tervezett nagy mű minél előbb elkészüljön.

A másik irodalomtörténeti vonatkozású közlemény (201—238. l.) Diomede Caraffa *Tractato delle Instructioni del bon Cortesano* c. Beatrix királynének ajánlott iratának, az első ily tárgyú olasznyelvű munkának, szövegkritikai kiadása (*Un opuscolo dedicato a Beatrice d'Aragona regina d'Ungheria*) Mayer Erzsébettől, akinek Diomede Caraffáról szóló alapos tanulmánya a Koltay-Kasnertől alapított pécsi Pannoniában jelent meg; főbb eredményeit e közlemény bevezetése is hozza.

WALDAPFEL JÓZSEF

Berzsenyi Dániel ismeretlen és kiadatlan levelei. Kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Merényi Oszkár. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1938. 8-r. 121 l.

Berzsenyi művei új, akadémiai kiadásának második kötetében levelezését olvashatjuk. A gyűjtemény egyik jelentősége, hogy a Kazinczyhoz írottakat kivéve benne együttvan a költő minden levele — a másik, hogy az itt közölt 80 levélnek a fele eddig kiadatlan, sőt egyáltalán ismeretlen volt. Tárgyukat tekintve a levelek közül 25 családi, 55 pedig irodalmi vonatkozású. A függelékben még 1—1 levelet olvashatunk Berzsenyi soproni tanárától Mesterházy Nagy Jánostól és nagybátyjától, Thulmon Jánostól; mindkettő érdekes fényvet az ifjú Berzsenyi jellemére.

Nagy ódaköltőnk nem volt levélíró egyéniség. A levél nála nem kényszerű lelki megnyilatkozás; csak ritkán szánja el magát levélírára, s ilyenkor, ha közvetlen környezetének küld üzenetet, szárazzá, ha jóbaráthoz vagy ismerőshöz szól, feszessé lesz. Hiányzott belőle Kazinczy mozgékonyasága és szeretetreméltósága, Kölcsey mély kedélye, Mikes vagy Petőfi humora és közvetlensége. Ezért Berzsenyi levelei, kívül esnek a magyar irodalmi levél fejlődésén.

Mint irodalomtörténeti adatok azonban rendkívül becsesek — közelebb hozzák Berzsenyi emberi alakját, színesebbé teszik írói arcképét. Atyjához és feleségéhez írt leveleiből megismerhetjük a költő magánéletét. Látjuk a szorgalmas földesurat, akinek legfőbb gondja a gabona értékesítése, a jószág etetése, a szőlő tisztítása; látjuk a csak titokban verselő nemesi író, aki földszerzésről és sertéshízalásról tudósítván atyját, mellékesen odavetve, szinte szégyenlősen említi írói sikereit. «Ezeket csak úgy írtam mint Atyámnak, 's kérem kedves Atyám Uramat, valakinek ne beszélje!» Az irodalmi vonatkozású leveleken keresztül viszont bepillanthatunk Berzsenyi költői műhelyébe. Mennyire jellemző Bárány Boldizsárhoz írt buzdításai: «Jó verset írni nagy munkát nagy erőlködést kíván. Aki egy ódán hétszámra dolgozni nem tud, az poeta soha sem lesz. A' melly vers hamar készül, rövid életű az mint a Varga Péter boeskor.» Levelezése Helmecczivel viszont rendkívül fontos kiadástörténeti adatokat tartalmaz. A legérdekesebbek azonban